

Türkmenistan'da Halı Bayramı

Serap Leloğlu-Ünal*

*"Su, Türkmen'in canı,
At, Türkmen'in kanadı,
Halı, Türkmen'in kalbidir."*

Türkmen halkının bir sevgi ve şefkat yumağı altında birleşmesini sağlayan, gelenek, görenek ve inançları benliğinde taşıyan halı, Türkmen halkının hayatında önemli bir yer teşkil eder.

Yıllarca özgür iradeleri dışında bir sistemle yönetilmiş ve dış dünyaya kapalı yaşamak zorunda bırakılmış olan Türkmenler, bütün bu baskılara karşılık kültürel değerlerini, özellikle halı dokumacılığını yozlaştırmadan korumayı başarmış ve bunu bir hayat tarzı olarak ortaya koyabilmişlerdir.

Türkmenlerin halıya verdikleri değeri, bu sektörü bir bakanlık altına toplamalarında ve resmî bir bayram olarak kutlamalarında gözlemek ve anlamak mümkündür.

Türkmen halı bayramı, bilindiği kadarıyla dünyanın resmî platformda kutlanan tek halı bayramıdır. Beş yıl önce özgürlüğüne kavuşan Türkmenistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan Saparmurat Türkmenbaşı'nın emri ile bu bayram, her yıl Mayıs ayının son pazar günü Aşkabat'ta büyük törenlerle kutlanmaktadır. Ayrıca, her iki yılda bir düzenlenmesine karar verilen uluslararası nitelikte bir halı sempozyumu bayramı zenginleştirmekte; böylece dünyanın dört bir yanından gelen bilim adamları ve ziyaretçilere Türkmen halıları tanıtılmaktadır. İlki geçen yıl düzenlenen bu sempozyuma Prof. Robert Pinner, Prof. Walter Denny, J. Thompson gibi Batılı halı uzmanlarının yanı sıra Türkiye'den de Prof. Dr. Nejat Diyarbekirli, Yard. Doç. Dr. Nalân Türkmen ve Berna Cengiz'in katılmış olduğunu programdan öğreniyoruz. Bu sempozyumun

bildirileri daha fazla gecikmeden basılırsa, hiç değilse bilinmeyenlerin bir kısmına ışık tutacağı inancındayız.

Bu yıl Mayıs ayının son pazarında Halı Bayramı kutlandı; Türkiye'den gitmiş dört kişi olarak bizler de kutlama alanında bulunduk. 25 Mayıs 1997 tarihinde kutlanan halı bayramında, Aşkabat'taki büyük Halı Müzesi'nin arkasındaki meydan, bir şenlik alanı haline getirilmişti. Büyük meydan, sıra sıra asılmış, değişik renk ve motiflerde halılardan oluşan bir duvar ile çepeçevre kuşatılmıştı. Meydanın bir kenarına ise son dokunan büyük halı asılmıştı. Bağımsızlığın beşinci yılı için dokunan bu Teke halısının 38 dokuyucusuna Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sayın Saparmurat Türkmenbaşı tarafından Mahtum Kulu şiir Bayramı'nda madalya verildi. 266 metrekare olan ve "Türkmenbaşı" olarak adlandırılan halı, dünyanın en büyük halısı olma özelliği taşır.¹ Tekelerin "kuşlu göl" motifleri ile bezeli halıda, Teke Halıları'nın tipik renkleri yani kırmızı, beyaz, turuncu ve siyah renkleri kullanılmıştır.

* Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Uzmanı.

1. Bilindiği gibi, bundan önce dünyanın en büyük halısı şimdi Aşkabat Türkmen Halı Müzesi'nin büyük salonunda sergilenen "Türkmen'in Kalbi" isimli halı idi. 1941'de, Moskova'nın kültür yılı olarak ilân edilmesi üzerine dokunan halı, 264 metrekaredir.

Carpet Festival In Turkmenistan

Serap Leloğlu-Ünal*

*"Water is the soul of Turkomans,
Horse is the wing of Turkoman, and
Carpet is the heart of Turkomans."*

Carpet, reflecting the traditions and believes of Turkomans and ensuring the unity of the Turkomans with love and tenderness, has an important place in the life of Turkomans.

Turkoman people, forced to live isolated from the external world being governed under a system not acceptable by any Turkoman, have been able to protect their cultural values, particularly their carpet-weaving tradition without ant corruption and to put this feature as their life style.

* Specialist, Atatürk Culture Center.

Yomutların gabsa gölü.
Gabsa gölü of the Yomuts.

Bir ton civarında ağırlığa sahip olduğu söylenen, eli kişinin zorlukla taşıdığı bu muhteşem halı, asıldığı yerde ağır ağır dalgalanırken, altında Türkmen müziğinin en güzel örneklerini dinlemek, Türkmen danslarının en zariflerini izlemek mümkün oldu. Bu halının karşısında yabancı misyon temsilcileri, Türkmenistan'ın yüksek bürokrasisi ve yabancı misafirler bu dev halıya yüzlerini dönmüş halde, açık sahnede Türkmen sanatının bir başka boyutunu izlediler. Saatlerce şiirler okundu, şarkılar söylendi, dans edildi, mizah gösterileri yapıldı. Bunlarla dolu zamanlar, izleyenler için unutulamayacak anlardı.

Şenlik alanının bir başka köşesinde ise, Türkmenistan'ın bütün bölgelerinden gelen gruplar, halılarla kaplı üylerini (çadır/toprak ev) kurmuş, halılarını sermiş, üye uğrayacak ziyaretçileri için ikramlarını hazırlamış oturuyorlar; zaman zaman da şarkı söyleyip, dans ediyorlardı. "Üy"lerin yanlarındaki setlerde torbalar, asmalıklar, kapılıklar ve ensilerin yanısıra küçük halılardan hazırlanan turistik eşyalar da teşhir edilmekteydi.

Bayram süresince sunulan diğer bir gösteri ise, halının geçirdiği aşamaların tanıtılmasıydı. Mahallî kıyafetli hanımların sunduğu bu gösteri, yünün tarak ile

taranması, sonra peşke yapılması yani ip haline getirilmesi ve en son aşama olan çitilmesi (dokunması) oldu.

Bayram, Türkmen boy ve tayfalarına ait çeşitli halıların bir arada izlenebilmesini sağladı. Anadolu'dan da bildiğimiz gibi, Türk halkı çeşitli boylardan oluşur. Türkmenistan'da bu boyların belirgin farklılıklarla gruplaşmalar yaşadığı gözlenir. Bu durum özellikle el sanatlarında belirginleşir. Her boy farklı motif ve kompozisyonda halılara sahiptir. Şenlik alanını bir duvar gibi çevreleyen halılarda, Yomutların turnak gölünü ya da gabsa gölünü, Tekelerin kuşlu gölünü, Pendilerin pendi gölünü, Beşirlerin yılanlı beşirini ve diğer pekçok motifi bir arada görebilmek mümkündü.

Türkmenistan'ın Çöl Pazarı'nda halı panayırı vardır, her hafta; bayramda ise bu seçilmişlerden oluşmuş özel bir sergi özel bir gösteri anlamı kazanmıştı.

Halı'yı hem estetik bir obje, hem günlük hayatı tanzim eden işlevli bir varlık, hem de zanaat ve ticaret aracı olarak anlayıp, onun adına bir bayram kutlayan, gelişen, büyüyen, bilinçlenen, benlik ve kimliğiyle zenginleşen Türkmenleri biz de kutlarız. ❀

The importance and value given by Turkoman to carpet can be understood from that all activities in the sector are collected under a Ministry and official festivals are organised in relation.

Turkomans' carpet festival, as far as it is known, is the only carpet festival celebrated officially throughout the world. This festival, with the order of Saparmurat Türkmenbaşı, the first president of Turkmenistan which gained her independence five years ago, has been annually celebrated with great ceremonies on last Sunday of May, in Askabat. Furthermore, an international carpet symposium organised once in two years enriches the festival and, thus, several international scientists and visitors are informed about the Turkoman carpets. The agenda of the first symposium held last year indicates that, besides Western scientists such as Prof. Robert Pinner, Prof. Walter Denny and J. Thompson, Prof. Nejat Diyarbekirli, Assis. Prof. Nalan Türkmen and Berna Cengiz also participated in the symposium. We believe that an urgent publication of the minutes and notices of this symposium will enlighten, at least, some parts of the unknown.

This year, we, four persons have participated in the Carpet Festival held on last Sunday of May 1997. During

this festival held on 25 May 1997, the square behind the big Carpet Museum in Aşkabat was turned into a festival place. The big square was surrounded by a wall made up of carpets with various colours and motifs hung one after another. One side of the square, a big carpet that was lately woven was hung. 38 weavers of this big Teke carpet, woven in the memory of the fifth anniversary of independence, were awarded with medals by Turkmenistan President Mr. Saparmurat Türkmenbaşı on Mahtum Kulu Poetry Festival. This carpet named "Turkmenbaşı", of 266 m² is the largest carpet of the world.¹ Red, white, orange and black colours that are the typical colours of Teke Carpets were used on this carpet ornamented with "Kuşlu Göl" motifs of Tekes.

While this magnificent carpet of one ton and hardly moved by fifty person was slowly waving where it was hung, we had the opportunity to listen to the best

1. Previously, the carpet named "Heart of Turkoman" which is exhibited in Askabat Turkoman Carpet Museum was known as the largest carpet of the world. This carpet, woven in 1941 is 264 squaremeters.

*Tekelerin kuşlu gölü.
Kuşlu göl of the Tekes.*

Beşirlerin, gerati motifli halısı.
Gerati motif carpet of the Beşirs.

Beşirlerin, yılanlı beşir motifli halısı.
Yılanlı beşir carpet of the Beşirs.

examples Turkoman music and to watch the most elegant of Turkoman dances. While looking at this carpet, high bureaucratic authorities, foreign delegations also watched another dimension of Turkoman art performed on open stage. Hours full of poetry, songs, dances and comedy performances would never be forgotten by the audience of this glorious show.

In another corner of the festival area, there were groups of people coming from different parts of Turkmenistan, who established their tents/soil-made houses, called 'üý', laid their carpets out preparing offerings and waiting for their visitor, sometimes singing and dancing. Bags, 'asmalks', door coverings, 'ensis' and tourist gifts made from small carpets were exhibited on the sets near the 'üý'.

Another show performed during the festival was the introduction of the process of carpet-weaving. This show performed by women in traditional dresses including combing of the wool with wool comb, making thread (*peşke*) and the last process of weaving (*çitmek*).

The festival provided the opportunity to see various carpets of different Turkoman clans and troops together. As we know from Anatolia, Turkish people are comprised

of different clans. In Turkmenistan, it can easily be observed that those clans are split in groups determined by obvious differences. The difference mostly becomes evident in terms of handicrafts. Each clan has different motifs and compositions for carpets. On the carpets surrounding the festival place like a wall, it was easy to observe nailed lake or *gabsa* lake (*tırnaklı göl / gabsa gölü*) of the Yomuts, lake with bird (*kuşlu göl*) of the Tekes, *pendi* lake of the Pendis or prophet with snake (*yılanlı beşir*) of the Beşirs and many other motifs.

A carpet fair is held in the Desert Bazaar of Turkomans every week. During the festival, a special collection consisting of the selected carpets became a significant show.

We want to congratulate the Turkomans having an understanding for carpets both as an aesthetic object, a functional object of daily life and also an industrial and commercial tool, and celebrating a festival for the memory of the carpet, thus, developing, growing self conscious and enriching with their authentic identity. 1